

KADEEV V. I., SOROČAN S. B., *Ekonomičeskie svjazi antičnyh gorodov severnogo Pričernomor'ja v I v. do n.e. — V v.n.e. (na materialach Chersonesa)*, Har'kov, „Vyša škola”, 1989, 136 p.

Recent, profesorii Universității de Stat din Harkov, V. I. Kadeev și S. B. Sorocean ne-au oferit o carte cu un subiect de mare interes: relațiile comerciale ale Chersonesului pe parcursul secolelor I î. de H. — V d. H. Autorii își structurează lucrarea în următoarele capitole: *Introducere* (p. 3 — 10); 1. Comerțul Chersonesului cu centrele antice din bazinul Pontului Euxin și Mării Mediterane în secolele I î. de H. — III d. H. (p. 11 — 59); 2. Comerțul cu centrele antice din bazinul Pontului Euxin și Mării Mediterane în secolele IV — V d. H. (p. 60 — 76); 3. Comerțul Chersonesului cu orașele antice din Nordul Pontic și cu populația autohtonă din Crimeea (p. 77 — 89); 4. Comerțul interior, taxe comerciale, negustori (p. 90 — 100); Note (p. 110 — 133); Lista abrevierilor (p. 133 — 134).

În *Introducere*, pe lângă prezentarea și argumentarea problemei de care se ocupă, autorii fac o succintă trecere în revistă a principalelor tipuri de izvoare utilizate și ne familiarizează cu stadiul cercetării în acest domeniu. Se menționează pe drept cuvânt, că „importanța primordială pentru studierea temei o au materialele arheologice”, în particular, ceramica — „clasificarea cronologică și tipologică a ei” fiind uneori unicul mod de a studia comerțul Chersonesului în perioada avizată (p. 6).

În capitolele 1 și 2, autorii determină și caracterizează cu lux de amănunte principalele etape de avânt și declin ale comerțului chersonesitan cu lumea romană, pe parcursul a șase secole. Pentru a facilita înțelegerea problemei, periodizarea istorică se face în etape mari (secolele I î. de H. — III d. H. și secolele IV — V d. H.) și subetape, ce cuprind la rândul lor nu mai mult de un secol. De menționat, că la sistematizarea materialului pe etape s-a ținut cont și de principalele evenimente ale politicii externe și interne ale orașului, care au influențat direct sau indirect evoluția relațiilor comerciale. Ca principale produse de export ale Chersonesului în secolele I î. de H. — III d. H., autorii evidențiază sarea, peștele și produsele din pește (p. 12). Pentru etapa următoare (secolele IV — V d. H.) produsele exportului chersonesitan (ineau densemeni de exploatarea piscicolă (p. 60).

Făcând analiza materialelor ceramice din Chersones, V. I. Kadeev și S. B. Sorocean determină cu certitudine centrele de producție ale multor piese de import, precizând uneori datarea lor. Menționăm aici, că pentru a crea o imagine cât mai veridică a situației, cercetătorii au pus în circuitul științific materiale nepublicate încă, depozitate în fondurile diferitor muzee din fosta URSS. O atenție deosebită a fost acordată materialelor slab cercetate până atunci — opaițe de import și produse din sticlă. Pe baza analizei acestor materiale și a tuturor celorlalte izvoare, autorii constată o micșorare a intensității comerțului chersonesitan în secolele IV — V d. H., în comparație cu perioada anterioară, deși, după cum se menționează — „contactele economice cu centrele antice din Pont și Marea Mediterană nu au fost întrerupte” (p. 76).

Un compartiment aparte îl constituie (capitolul 3) comerțul cu orașele din nordul Pontic și cu populațiile autohtone din Crimeea, care erau partenerii comerciali cei mai apropiați ai Chersonesului. În lucrare se face diferențierea între caracterul comerțului cu orașele Tyras, Olbia, Bospor și caracterul comerțului cu triburile autohtone din Crimeea — comerțul cu orașele antice amintite încetând în secolele III — IV d. H., pe când triburile laurice au fost parteneri comerciali permanenți ai Chersonesului. Din acest punct de vedere, prezintă interes înregistrarea topografică a descoperirilor de obiecte și monede, ajunse în Crimeea prin Chersones (p. 81, fig. 38), care ne arată clar că produsele în cauză domină doar partea de sud-vest a peninsulei.

În ultimul capitol, autorii cărții iau în dezbateră problemele organizării comerțului în oraș — unde se făcea comerț, care erau taxele comerciale, ce unități bănești erau utilizate, cine efectua și cine inspecta tranzacțiile comerciale — la toate aceste întrebări cititorul putând găsi răspunsuri mai mult sau mai puțin convingătoare. După lectura monografiei profesorilor V. I. Kadeev și S. B. Sorocean rămânem cu convingerea că ne aflăm în fața unei lucrări de referință pentru cunoașterea legăturilor economice ale orașului Chersones pe parcursul secolelor I î. de H. — V d. H.

ALEXANDRU POPA